

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ,
ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЛЬНОСТІ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

з навчальної дисципліни
МІКРОЕКОНОМІКА

для студентів
спеціальності **071 «Облік і оподаткування»**
освітньо-професійної
програми **«Облік, аудит та оподаткування»**

Київ
2022 рік

Методичні рекомендації для самостійної роботи з дисципліни «Мікроекономіка» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 071 «Облік і оподаткування» / Укладач Т. С. Луньова. Київ: НАСOA, 2022. 42 с.

Укладач: Луньова Т.С., доцент кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, к.е.н.

Рецензенти: д.е.н., доц. Пилипенко О. А., професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування;

к.е.н., доц. Булах Т. М., доцент кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності.

Затверджено на засіданні кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності

Протокол від «30» серпня 2022 року № 1

Схвалено Вченою радою фінансово-економічного факультету НАСOA

Протокол від «31» серпня 2022 року № 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Мікроекономіка» є діяльність окремих економічних одиниць і структур, таких як домашні господарства, підприємства, ринки окремих благ; головні проблеми, які досліджує мікроекономіка, - це попит, пропозиція, ціна, заробітна плата, підприємництво, конкуренція, прибуток.

Мета вивчення навчальної дисципліни: надання студентам знань щодо теорії мікроекономіки та методів дослідження економічних процесів на мікрорівні; ознайомлення з основними прийомами мікроекономічного аналізу та принципами формування інформаційного забезпечення для його проведення; вивчення закономірностей економічної організації суспільства, базових моделей прийняття та реалізації рішень щодо використання обмежених ресурсів, умов рівноваги різних ринкових структур, проблем загальної рівноваги та добробуту суспільства.

Завдання вивчення навчальної дисципліни: поглиблення теоретичних знань з економічної теорії; тлумачення сутності мікроекономічних явищ та понять; опанування методів мікроекономічного аналізу та прийомів формування інформаційного забезпечення для його проведення; набуття навичок аналізу проблемних ситуацій та використання знань теорії для їх практичного розв'язання; застосування результатів мікроекономічного аналізу для обґрунтування та прийняття управлінських рішень.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

- базові положення мікроекономічної теорії щодо функціонування ринкового механізму, формування попиту і пропозиції, вибору споживача і виробника;
- принципи раціональної поведінки економічних мікросистем в ринкових умовах;
- термінологію і основні прийоми мікроекономічного аналізу;
- принципи формування інформаційного забезпечення для проведення мікроекономічного аналізу;

вміти:

- використовувати інструментарій мікроекономічного аналізу для вивчення та оптимізації поведінки економічних суб'єктів у ринкових умовах;
- застосовувати прийоми мікроекономічних досліджень для аналізу ефективності функціонування господарських мікросистем;
- користуватися прийомами формування інформаційного забезпечення для проведення мікроекономічного аналізу;
- виконувати економічні розрахунки параметрів моделей, пов'язаних з аналізом і обґрунтуванням раціональної поведінки учасників ринку.

Невід'ємною складовою процесу вивчення дисципліни «Мікроекономіка» є самостійна робота студента як основний засіб оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Головною метою самостійної роботи є закріплення, розширення та поглиблення набутих у процесі аудиторної роботи знань, вмінь та навичок, а

також самостійне вивчення та освоєння нового матеріалу під керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. Питання, що виникають у студентів стосовно виконання запланованих завдань, вирішуються на консультаціях, які проводяться згідно з графіками, затвердженими кафедрою.

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення навчальної дисципліни, а саме: підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій, методичними вказівками, розробленими на кафедрі економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності. Самостійна робота включає:

- підготовку до аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарських);
- самостійне опрацювання тем навчальної дисципліни згідно з навчально-тематичним планом;
- підготовку рефератів, повідомлень, презентацій, тез, статей тощо;
- підготовку до різних видів поточних і підсумкових контрольних заходів.

При здійсненні самостійної роботи студентам потрібно: звернути увагу на нові терміни та поняття; навчитись розв'язувати та аналізувати типові задачі.

1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ТЕОРІЯ СПОЖИВАЦЬКОГО ВИБОРУ

Тема 1. Предмет і метод мікроекономіки

Мікроекономіка як складова частина економічної теорії. Предмет, об'єкт, метод і задачі дисципліни. Основні проблеми, які допомагає вирішити мікроекономіка. Основні функції мікроекономіки. Суб'єкти та об'єкти економічних відносин на мікрорівні.

Основні фактори виробництва. Властивості ресурсів. Ринок як особливий механізм координації економічних дій. Кругообіг товарів і грошей.

Методологія мікроекономічного аналізу. Мікроекономічні моделі. Модель виробничих можливостей, її властивості та основні функції в мікроекономічному аналізі. Вплив технологій на виробничі можливості суспільства. Альтернативна вартість. Вплив цін на розподіл ресурсів. Координація вибору: стихійний порядок та ієрархія.

Тема 2. Теорія граничної корисності і поведінки споживача

Теорія граничної корисності та поведінки споживача. Поняття потреби. Види потреб, класифікація потреб. Блага, економічні блага, класифікація благ. Поняття корисності, види корисностей, сукупна та гранична корисність. Підходи до вимірювання корисності.

Поняття рівноваги споживача. Закони Госсена. Загальна умова рівноваги споживача. Еквімаржинальний принцип оптимізації корисності. Рівняння рівноваги споживача з кардиналістських позицій.

Тема 3. Ординалістська теорія поведінки споживача

Ординалістська теорія поведінки споживача. Криві байдужості та їх властивості. Бюджетні обмеження і можливості споживача. Рівняння рівноваги: ординалістський підхід. Аналіз поведінки споживача. Реакція споживача на зміну його доходу. Ефект заміщення та ефект доходу.

Побудова кривих байдужості. Карта кривих байдужості. Властивості кривих байдужості. Криві байдужості особливого типу. Поняття взаємозамінних благ, взаємодоповнюючих благ, нейтральних благ, благ з від'ємною корисністю. Види поверхонь байдужості для перерахованих вище благ (пара взаємозамінних благ, пара взаємодоповнюючих благ, пара «нейтральне благо – корисне благо»).

Обчислення граничної норми заміщення. Бюджетне обмеження та можливості споживача. Вплив зміни доходу споживача та цін на розміщення бюджетної лінії у процесі споживання. Рівновага споживача: економічна, алгебраїчна та графічна інтерпретація. Вибір оптимального споживання. Методи визначення точки рівноваги.

Тема 4. Аналіз поведінки споживача

Реакція споживача на зміну його доходу. Розширене бюджетне обмеження. Крива «дохід-споживання» для нормальних товарів, неякісних товарів та товарів Енгеля.

Структура витрат домогосподарств різних країн. Практичне застосування закону Енгеля. Реакція споживача на зміну цін товарів. Крива «ціна-споживання». Ефект заміщення та ефект доходу. Дія ефектів доходу та заміщення щодо нормальних і щодо неякісних товарів. Товари Гіффена та парадокс Гіффена.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 ТЕОРІЯ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 5. Попит, пропозиція та їх взаємодія

Ринковий попит та закон попиту. Функція попиту. Фактори ринкового попиту. Нецінові фактори ринкового попиту.

Ринкова пропозиція та закон пропозиції. Функція пропозиції. Фактори ринкової пропозиції. Нецінові фактори ринкової пропозиції.

Взаємодія попиту і пропозиції. Ринкова рівновага. Рівноважна ціна та рівноважний обсяг виробництва. Механізм встановлення ринкової рівноваги. Вплив зміни попиту та пропозиції на рівновагу, взаємодія змін попиту та пропозиції. Визначення параметрів ринкової рівноваги та обсягів надлишку.

Еластичність попиту і пропозиції. Еластичність попиту за ціною. Еластичність попиту за доходом. Коефіцієнт перехресної еластичності попиту. Обчислення еластичності попиту за чинниками впливу: за власною ціною блага, за ціною взаємодоповнюючого блага та за ціною взаємозамінного блага, за доходом. Еластичність пропозиції за ціною. Обчислення показника за чинниками

впливу на еластичність пропозиції. Дослідження взаємозв'язку між еластичністю попиту за власною ціною блага та доходом виробника.

Тема 6. Мікроекономічна модель підприємства

Основи виробництва, підприємство як виробничо-ринкова система. Процес виробництва та основні виробничі фактори. Головна проблема підприємства. Основні питання, що постають перед будь-яким підприємством у процесі виробничої діяльності. Виробнича функція як співвідношення між будь-яким набором факторів виробництва і максимальним обсягом продукції. Властивості виробничої функції. Короткостроковий та довгостроковий період в мікроекономіці. Виробнича функція у короткостроковому періоді.

Мікроекономічна модель підприємства. Параметри підприємства як мікроекономічної моделі. Показники використання змінного фактору виробництва. Сукупний продукт змінного фактора виробництва. Середній продукт змінного фактора виробництва. Граничний продукт змінного фактора виробництва. Основні мікроекономічні параметри підприємства.

Тема 7. Варіація факторів виробництва та оптимум виробника

Варіація факторів виробництва та оптимум товаровиробника: частинна варіація факторів виробництва, закон спадної віддачі (продуктивності) змінного фактора; ізоквантна варіація факторів виробництва, гранична норма технологічного взаємозаміщення; пропорційна варіація факторів виробництва. Ізокоста: суть, побудова, властивості.

Витрати виробництва: суть і види. Криві витрат виробництва короткострокового та довгострокового періоду. Оптимальний план виробництва: вибір комбінації виробничих факторів за критеріями мінімізації витрат чи максимізації прибутку. Рівновага виробника: графічна, алгебраїчна та економічна інтерпретації. Траєкторія розширення виробничої діяльності фірми. Концепція мінімально ефективного розміру підприємства. Витрати виробництва у короткостроковому періоді. Постійні, змінні, сукупні, середні та граничні витрати.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3 ТЕОРІЯ РИНКІВ

Тема 8. Ринок досконалої конкуренції

Типи ринкових структур. Проблема вибору обсягів виробництва та максимізації прибутку для кожної ринкової ситуації. Характеристика ринку досконалої конкуренції. Рівновага конкурентної фірми в короткостроковому періоді. Витрати виробництва в короткостроковому періоді. Критерій мінімізації витрат у коротко- та довгостроковому періоді.

Обґрунтування діяльності виробництва та прийняття рішень: на підставі порівняння валового доходу та сукупних витрат і граничного доходу та

граничних витрат. Рівновага конкурентної фірми в довготерміновому періоді. Ефективність ринку досконалої конкуренції. Чиста конкуренція та ефективність суспільного виробництва. Ефективність виробництва та ефективність розподілу ресурсів. Обмеженість ринкового саморегулювання.

Тема 9. Монопольний ринок

Монополія. Ринок чистої монополії та його характеристики. Шляхи монополізації ринку та форми монополістичних об'єднань. Вплив спадного характеру кривої попиту на розробку моделі поведінки монополіста на ринку при виборі обсягів виробництва. Умови рівноваги для фірми-монополіста.

Особливості цінової політики на монополюному ринку. Формування цін та обсягів виробництва. Максимізація прибутку. Регулювання монопольних цін та ефективність монополії. Формування граничного продукту чистого монополіста. Короткострокова та довгострокова монопольна рівновага. Вплив монополії на науково-технічний прогрес. Цінова дискримінація. Антимонопольна політика.

Тема 10. Олігополістичний ринок

Теоретичні моделі олігополії. Олігополія, її суть і розповсюдження. Ознаки олігополістичного ринку. Визначення ступеню концентрації виробництва для олігополістичного ринку. Система показників, яка використовується для вимірювання концентрації виробництва. Показник для визначення частки кількох найбільших виробників у загальному обсязі галузевого продажу. Індекс Херфіндаля-Хіршмана.

Поведінка фірми щодо ціни та випуску на олігополістичному ринку. Варіанти поведінки олігополіста у галузі ціноутворення. Олігополістичне ціноутворення. Олігополія і економічна ефективність. Економічна ефективність та економічні наслідки олігополії.

Тема 11. Ринок монополістичної конкуренції

Поняття монополістичної конкуренції. Сутність і основні риси монополістичної конкуренції. Характерні особливості ринку монополістичної конкуренції.

Диференціація продукту та її фактори. Ринково-продуктова стратегія підприємства. Ціна і обсяг виробництва. Прибутки і збитки підприємства в короткостроковому періоді. Умова беззбитковості в довгостроковому періоді. Визначення ціни та обсягів виробництва при монополістичній конкуренції. Короткострокова та довгострокова рівновага фірми при монополістичній конкуренції. Фактори, які ускладнюють прогнозування результатів монополістичної конкуренції у довготерміновому періоді.

Ринкова поведінка монополістичного конкурента. Максимізація прибутку. Цінова політика фірми. Короткострокова та довгострокова рівновага галузі (графічна інтерпретація). Монополістична конкуренція та ефективність виробництва.

Тема 12. Ринок факторів виробництва

Попит на ресурси. Індивідуальний та галузевий попит на фактори виробництва. Основне правило визначення попиту на ресурси. Зміна в попиті на ресурси, його еластичність.

Ціноутворення на ринку праці. Попит та пропозиція на ринку праці. Визначення заробітної плати. Профспілки на ринку праці. Ринок капіталу. Позичковий відсоток. Ринок землі. Економічна рента.

Тема 13. Загальна ринкова рівновага та економіка добробуту

Загальна рівновага. Модель загальної рівноваги. Діаграма Еджуорта. Ефективність обміну. Оптимум Парето. Крива споживчих можливостей. Ефективність виробництва. Крива виробничих можливостей. Гранична норма трансформації. Критерії оцінки добробуту. Квазіоптимум.

2. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТЕМ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Предмет і метод мікроекономіки

План, за яким доцільно вивчати тему

1. Мікроекономіка в системі економічних наук.
2. Предмет, суб'єкти та об'єкти мікроекономіки.
3. Основні поняття та припущення.
4. Загальні та специфічні методи мікроекономічних досліджень.

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [1-2]

Інформаційні ресурси: [1-3]

Коротке викладення змісту теми

Мікроекономіка – частина економічної теорії, в якій вивчається поведінка окремих суб'єктів господарювання.

До них належать:

- 1) споживачі (або покупці);
- 2) виробники (фірми або підприємства);
- 3) власники виробничих ресурсів.

Предметом дослідження мікроекономіки є поведінка економічних суб'єктів і механізм прийняття рішень за обмежених ресурсів та альтернативних можливостей їх використання.

Поведінка економічних суб'єктів вивчається як на етапі визначення цілей та ресурсів, необхідних для їх досягнення, так і на етапі прийняття рішень

стосовно ефективного використання наявних ресурсів для досягнення обраних цілей.

Для ефективного вивчення предмета дослідження необхідно правильно обрати метод дослідження.

Мікроекономічні дослідження спираються на низку фундаментальних засад, що визначають своєрідність методології саме мікроекономічного аналізу.

До характерних методів мікроекономічних досліджень належать:

- економічний атомізм;
- економічний раціоналізм;
- граничний аналіз (маржиналізм);
- функціональний аналіз;
- рівноважний підхід;
- моделювання (оптимізаційні та рівноважні моделі).

Для пізнання предмета дослідження необхідно мати відповідний понятійний інструментарій. Наприклад, не можна вивчати музику, не знаючи нот, або читати, не знаючи букв. Мікроекономіка розробила власний «алфавіт», який складається з базових мікроекономічних понять, зокрема таких, як *корисність, витрати, ціна, дохід, прибуток, рента, попит, пропозиція, монополія, конкуренція* та ін.

Кожна соціальна наука спирається на фундаментальні вихідні положення, які формуються в процесі пізнання наявної сукупності реальних фактів людської поведінки. Ці положення називаються *принципами*.

Основні принципи, на яких ґрунтується мікроекономіка:

- 1) наявність проблеми вибору, пов'язаного з витратами;
- 2) можливість передбачення реакції економічних суб'єктів на стимули;
- 3) можливість взаємовигідного обміну;
- 4) наявність майбутніх наслідків поточного вибору;
- 5) економічні системи впливають на індивідуальний вибір і стимули.

Питання для самоперевірки знань

1. Які проблеми створює перед суспільством обмеженість виробничих ресурсів?

2. Обмеженість яких ресурсів стримує сьогодні економічний розвиток людства взагалі та України зокрема? Як, на вашу думку, слід вирішувати проблему обмеженості цих ресурсів?

3. Які ресурси були найбільш рідкісними в доіндустріальній економіці, індустріальному і постіндустріальному (інформаційному, постеконічному) суспільстві?

4. Для яких випадків необхідна концепція альтернативних витрат? Наведіть декілька прикладів із повсякденного життя людей.

5. На яких конкретних припущеннях базується крива виробничих можливостей? Чим визначається форма кривої виробничих можливостей?

6. У чому полягає економічний зміст закону зростання альтернативної вартості?

7. Наведіть кілька прикладів традицій та звичаїв у різних культурах, що

впливають на економічне життя суспільства.

Тести для самоперевірки знань

- 1.1. Більш вигідно випускати продукцію, альтернативні витрати якої:
 - 1) Постійні
 - 2) Мінімальні
 - 3) Максимальні
 - 4) Не можна дати точну відповідь, оскільки альтернативні витрати не є показником, на який слід орієнтуватися при випуску продукції
- 1.2. Центральними суб'єктами мікроекономіки є споживач і фірма
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно
- 1.3. Будь-які економічні рішення ґрунтуються на порівнянні витрат і вигод
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно
- 1.4. Об'єктом дослідження мікроекономіки є поведінка мікроекономічних суб'єктів
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно
- 1.5. Випуклість форми графіка виробничих можливостей визначається:
 - 1) Обмеженістю використовуваних ресурсів
 - 2) Невзаємозамінністю використовуваних ресурсів
 - 3) Незмінністю технології виробництва

Типові практичні завдання

Завдання 1. Вікторія могла найнятися на роботу нянею за 500 грн./міс. або відвідувати тримісячні курси візажистів з оплатою 200 грн./міс., а після їх закінчення влаштуватися на роботу в косметичний салон із місячною зарплатою 700 грн. Вона обрала роботу візажиста.

Чому дорівнюватимуть її альтернативні витрати через 3 місяці?

Завдання 2. Кваліфікований програміст заробляє 100 грн на день і є уболівальником футбольної команди «Динамо». Він купив квиток за 500 грн на один з міжнародних матчів, що відбудеться в Києві, взяв відпустку без збереження заробітної плати на один робочий день, а також сплатив 250 грн за проїзні квитки в обидва кінці.

Чому дорівнюватимуть його альтернативні витрати?

Тема 2. Теорія граничної корисності і поведінки споживача

План, за яким доцільно вивчати тему

1. Потреби та економічні блага. Їх суть та класифікація.
2. Сукупна та гранична корисність.
3. Рівновага споживача.

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [2, 5]

Інформаційні ресурси: [2-4]

Коротке викладення змісту теми

Для наукового дослідження найбільш проблемною категорією є категорія корисності блага, оскільки на сьогодні науковці ще не навчилися її вимірювати. Залежно від базових припущень щодо корисності благ можна виділити *кардиналістську*, або кількісну теорію *поведінки споживача* (представники якої припускають можливість кількісної оцінки корисності благ), та *ординалістську*, або порядкову теорію (її представники запропонували вимірювати суб'єктивну корисність за допомогою не абсолютної, а відносної шкали, що показує переваги споживача чи ранг споживаного блага, розробили підходи до аналізу поведінки споживачів без застосування безпосереднього кількісного вимірювання корисності).

Корисність блага – це властивість економічного блага задовольняти одну чи кілька людських потреб. Австрійський економіст Г. Госсен у своїх дослідженнях виявив закономірність: корисність кожної наступної одиниці блага, що споживається, зменшується в міру її споживання. Ця закономірність дістала назву *закону спадної граничної корисності*, або *першого закону Госсена*.

У кардиналістській теорії вважається, що споживачі чітко уявляють граничну корисність усіх продуктів та прагнуть витратити свої кошти так, щоб отримати максимум задоволення (максимізувати сукупну корисність).

Функція корисності – функція, що показує залежність сукупної корисності споживача від кількості спожитих ним благ: $TU = f(Q)$. За наявності неперервної функціональної залежності граничну корисність можна знайти як похідну від функції сукупної корисності: $MU = d(TU)/d(Q)$.

Для знаходження *оптимального набору споживача*, тобто того набору благ, який максимізує його корисність при заданому рівні витрат (бюджету), крім функцій корисності товарів, які формалізують його індивідуальні смаки і бажання, необхідно також володіти інформацією про ціни товарів.

Правило раціональної поведінки споживача (2-й закон Госсена) – функція корисності максимізується в тому разі, якщо грошовий дохід споживача розподіляється таким чином, що кожна остання грошова одиниця, витрачена на придбання будь-якого блага, приносить однакову граничну корисність.

Питання для самоперевірки знань

1. Які суміжні терміни намагалися використовувати різні економісти, щоб уникнути оцінного характеру терміна «корисність».
2. Чи можна застосовувати термін «корисність», коли йдеться про задоволення звичок, що шкодять здоров'ю?
3. У яких випадках поведінку споживачів слід вважати раціональною?
4. Скільки можливих форм кривих байдужості існує?
5. Що показує гранична норма заміни товарів? Від чого залежить її значення і які фактори впливають на її динаміку?
6. Наведіть докази того, що використання кардиналістської і ординалістської теорії при визначенні оптимального набору благ для споживача приведе до однакових результатів.

Тести для самоперевірки знань

- 2.1. Сукупна корисність зростає, коли гранична корисність:
 - 1) Зменшується
 - 2) Збільшується
 - 3) Збільшується або зменшується, але є додатньою величиною
- 2.2. Функція корисності - це відношення між обсягом споживання і ступенем задоволення, яке отримує споживач
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно
- 2.3. Корисність - це
 - 1) Задоволення, яке отримує людина від споживання благ
 - 2) Кількість благ, які здатні задовольнити потреби споживача
 - 3) Мінімальне задоволення, яке споживач може одержати від споживання певного блага
 - 4) Максимальне задоволення, яке споживач може одержати від споживання певного блага
- 2.4. Яка з наведених змін граничної корисності внаслідок збільшення обсягу споживання ілюструє дію 1-го закону Госсена:
 - 1) 40; 50; 45; 60
 - 2) 10; 15; 25; 30
 - 3) 3 28; 25; 27; 28
 - 4) 65; 55; 45; 30
- 2.5. Гранична корисність - це зміна сукупної корисності, спричинена зміною споживання даного блага на одиницю
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно

Типові практичні завдання

- Завдання 1.* Гранична корисність товару X дорівнює 20, а його ціна – 10 грн. Ціна товару Y дорівнює 20 грн. Ціна товару Z дорівнює 10 грн.
Якщо споживач прагне максимізувати корисності від споживання цих

товарів, то якими мають бути граничні корисності товарів Y та Z?

Завдання 2. Менеджер Костюк заробляє за годину 10 грн. Його сусід на пенсії. У магазині за продуктами за 8 грн./кг потрібно стояти в черзі півгодини, за продуктами 12 грн./кг черги немає.

За якого обсягу покупки раціональним є придбання дешевих продуктів для менеджера Костюка? Його сусіда?

Тема 3. Ординалістська теорія поведінки споживача

План, за яким доцільно вивчати тему

1. Криві байдужості та їх властивості.
2. Аналіз поведінки споживача.
3. Споживча рівновага.

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [1-2, 5]

Інформаційні ресурси: [1-4]

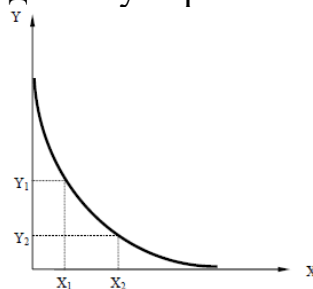
Коротке викладення змісту теми

Згідно з ординалістичною теорією споживачі прагнуть максимізувати загальну корисність, проте вони не можуть кількісно обчислити корисність, а лише здатні визначити, які товари (чи набори товарів) є для них більш корисними. Якщо вони не можуть надати перевагу одному з наборів товарів, вважається, що ці набори задовольняють потреби споживача однаковою мірою, тобто характеризуються однаковою корисністю.

Ординалістська теорія споживацького вибору ґрунтується на таких постулатах: множинність видів споживання; ненасиченість; транзитивність; субституція; спадна гранична корисність.

Представники ординалістської теорії розробили підходи до аналізу поведінки споживачів без безпосереднього кількісного вимірювання корисності. Основними інструментами, що використовуються в цій теорії, є графіки бюджетних можливостей споживачів (бюджетні лінії) та криві байдужості.

Крива байдужості – графік, на якому представлені різні комбінації двох економічних благ, що мають однакову корисність для споживача.

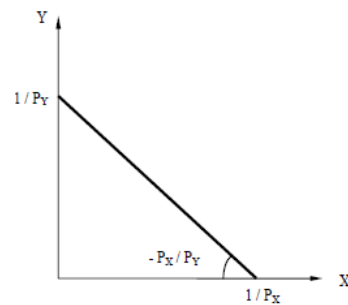

Крива байдужості

Для характеристики взаємозамінності товарів на різних відрізках кривої байдужості використовується поняття *граничної норми заміщення* товарів.

Гранична норма заміщення (MRS) – кількість, на яку споживання одного з двох благ має бути збільшене (чи зменшене), щоб цілком компенсувати споживачу зменшення (чи збільшення) споживання іншого блага на одну додаткову (граничну) одиницю.

Бюджетна лінія – графік, на якому зображені комбінації двох економічних благ, які можна придбати за певну суму грошей.

Бюджетне обмеження

Точка дотику найвищої з доступних кривих байдужості з бюджетним обмеженням визначає стан *рівноваги споживача* ситуацію, коли в нього немає стимулів змінювати набір спожитих благ, оскільки він споживає на найвищому рівні корисності).

Питання для самоперевірки знань

1. Чи відображає однакову структуру покупки за однакових доходів споживача кожна точка, що лежить на кривій байдужості?
2. Покажіть відмінності між кардиналістською та ординалістською теоріями?
3. Як побудувати бюджетну лінію і що вона визначає?
4. Що лежить в основі визначення рівноваги споживача?
5. Дайте характеристику внутрішньої та кутової рівноваги.

Тести для самоперевірки знань

- 3.1. Рівновага споживача на карті байдужості - це:
 - 1) Будь-яка точка на найвищій з кривих байдужості
 - 2) Будь-яка точка на бюджетній лінії
 - 3) Будь-яка точка у просторі, обмеженому бюджетною лінією
 - 4) Точка дотику бюджетної лінії до кривої байдужості
- 3.2. Кожна вища крива на карті байдужості відповідає вищому рівню корисності
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно

3.3. Яка з подій не вплине на розташування бюджетної лінії:

- 1) Збільшення бюджету
- 2) Зменшення бюджету
- 3) Збільшення ціни на благо X
- 4) Зменшення ціни на благо Y
- 5) Зміни уподобань людини

3.4. Бюджетне обмеження споживача утворюють:

- 1) Тільки доход споживача
- 2) Тільки ціни товарів
- 3) Доход споживача і ціни товарів
- 4) Доход споживача, ціни товарів та їх корисності

3.5. Реклама побудована в основному на використанні ефекту сноба

- 1) Правильно
- 2) Неправильно

Типові практичні завдання

Завдання 1. Споживач вибирає кошик з двома товарами X та Y. Рівновага споживача характеризується такими даними: обсяг споживання товару X = 2,5 од., обсяг споживання товару Y = 2,5 од., доход становить 75 грн. Якщо $MRS_{xy} = 2$, то чому дорівнюватимуть ціни товарів?

Завдання 2. Богдан планує відкрити власний бізнес. Відомо, що витрати, пов'язані з цим, передбачають: купівлю обладнання (термін служби 10 років) – 50 тис. дол. (амортизаційні відрахування нараховуються один раз на рік), зарплату персоналу – 10 тис. дол. на рік, сировину – 200 тис. дол. на рік.

На сьогодні місячна заробітна плата Богдана становить 500 дол. На купівлю устаткування та на заробітну плату персоналу він планує витратити власні заощадження, що приносять йому 10% річних. Сировина купується за рахунок оборотних коштів, джерелом яких є дохід, який за рік становитиме 230 тис. дол.

Чи є відкриття власного бізнесу вигідною операцією, якщо для даної галузі прийнятним вважається економічний прибуток у розмірі не менше ніж 2 тис. дол. на рік?

Тема 4. Аналіз поведінки споживача

План, за яким доцільно вивчати тему

1. Бюджетне обмеження споживача.
2. Ефект заміщення та ефект доходу.
3. Парадокс Гіффена.

Рекомендована література:

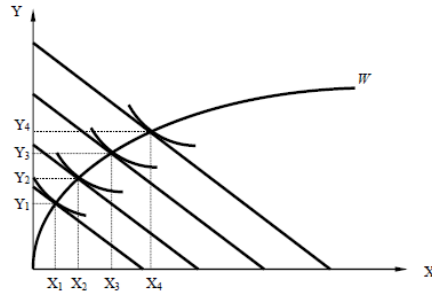
Базова: [1-5]

Допоміжна: [2, 5, 9]

Інформаційні ресурси: [1-4]

Коротке викладення змісту теми

Динаміку оптимального стану споживача при зміні його доходів можна проаналізувати за допомогою кривої «дохід – споживання», яку ще називають лінією рівня життя.

Крива «дохід – споживання»

Збільшення доходу споживача означає паралельний рух бюджетної прямої вправо-вгору. Аналогічний результат може бути досягнутий у разі зниження цін обох продуктів, що також означає збільшення реального доходу. У разі зменшення грошового доходу чи зростання цін бюджетна пряма зміщується вліво-вниз.

Якщо один із товарів є товаром нижчої категорії, то при зростанні доходів споживача споживання цього товару зменшуватиметься.

Зміна величини попиту після зміни ціни товару відбувається під впливом ефектів доходу та заміщення. Інструменти ординалістської теорії дозволяють визначити, яка частина загальної зміни попиту пов'язана зі зміною реального доходу споживача, а яка – з процесами взаємозаміщення товарів у споживанні. Існують два підходи до визначення ефектів доходу та заміщення, які відрізняються трактуванням змін у реальному доході споживача.

Підхід Є. Слуцького ґрунтується на постулаті про те, що два різні набори товарів характеризують однаковий реальний дохід споживача, якщо їх можна придбати за одні й ті самі кошти, тобто вони належать одній бюджетній лінії споживача. У *підході Дж. Хікса* припускається незмінність реального доходу споживача за незмінності корисності оптимального набору благ, що споживаються.

Питання для самоперевірки знань

1. Поясніть, як за допомогою кривої «ціна-споживання» можна побудувати криву попиту?
2. Чи однаковою мірою зростає споживання матеріальних та духовних благ при збільшенні доходу? Наведіть приклади з власного досвіду, які підтверджують вашу думку.
3. Побудуйте графік, на якому відображено ефекти доходу та заміщення за Хіксом для товару Гіффена за умови підвищення ціни на нього.
4. Побудуйте графік, на якому відображено ефекти доходу та заміщення за Слуцьким для товару нижчої категорії за умови зниження ціни на нього.

Тести для самоперевірки знань

- 4.1. Якщо ціна товару збільшується, ефект заміщення означає:
- 1) Зниження споживання цього товару і збільшення споживання інших
 - 2) Підвищення споживання цього товару і зниження споживання інших
 - 3) Зниження споживання цього товару та інших товарів
 - 4) Зниження споживання цього товару і ніяких змін у споживанні інших
- 4.2. Для абсолютних доповнювачів зміна ціни одного з благ не змінює структури оптимального споживчого кошика, ефект заміщення відсутній
- 1) Правильно
 - 2) Неправильно
- 4.3. Який з наведених нижче товарів покаже найбільший ефект доходу?
- 1) Алкогольні напої
 - 2) Холодильники
 - 3) Бензин
 - 4) Житло
- 4.4. Для людей, не схильних до ризику, справджується закон спадної граничної корисності доходу
- 1) Правильно
 - 2) Неправильно
- 4.5. Який з наведених нижче товарів покаже найменший ефект доходу?
- 1) Сіль
 - 2) М'ясо
 - 3) Картопля
 - 4) Полуниця

Типові практичні завдання

Завдання 1. Споживач витрачає весь дохід на товари X та Y . Початкові ціни товарів: $P_x = 15$ грн., $P_y = 25$ грн. Оптимальний споживчий кошик складався з 20 одиниць товару X та 30 одиниць товару Y .

Визначте, чи зміниться добробут споживача, якщо його уподобання залишаються незмінними, ціни благ становитимуть $P_x = 15$ грн., $P_y = 20$ грн., а на купівлю цих товарів він зможе витратити 900 грн.

Завдання 2. Функція корисності споживача описується рівнянням $TU = 4X + 6Y$. Тижневий дохід, який споживач витрачає на товари X і Y , становить 48 грн. Ціна товару Y дорівнює 6 грн. Визначте аналітично та побудуйте графічно:

- 1) криву «ціна – споживання»;
- 2) криву попиту споживача на товар X .

Тема 5. Попит, пропозиція та їх взаємодія

План, за яким доцільно вивчати тему

1. Загальна характеристика ринкових змінних.
2. Аналіз попиту.
3. Аналіз пропозиції.
4. Ринкова рівновага. Утворення ринкової ціни та її роль.
5. Зміни ринкової рівноваги та ціни.

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [4, 6]

Інформаційні ресурси: [2-3]

Коротке викладення змісту теми

Попит – це кількість (обсяг) товару чи послуги, яку споживачі готові (бажають та спроможні) придбати за кожного рівня цін (за інших однакових умов) у визначений період часу. Розрізняють *індивідуальний* та *ринковий* попит. Останній є сумою індивідуальних попитів.

Величина попиту – це максимальна кількість товару, яку погоджуються придбати споживачі за певною ціною при певних умовах у певний час.

Ціна попиту – це найвища ціна, яку згодні заплатити споживачі за певну кількість товару.

Обернена залежність між ціною товару і величиною попиту на нього називається *законом попиту*. В основу закону попиту покладені:

1. *Ефект доходу* – при зниженні ціни товарів споживачі, яким не вистачало грошей на їх купівлю, тепер можуть це зробити.

2. *Ефект заміни* – при зниженні ціни товарів у споживачів з'являється бажання придбати дешевші товари замість аналогічних дорожчих.

3. *Закон спадної граничної корисності* стверджує, що кожна наступна одиниця товару приносить споживачеві меншу корисність. Відповідно, кожную наступну одиницю товару (збільшуючи величину попиту) споживачі погодяться купувати за умови, що ціна товару зменшуватиметься.

Оскільки існує багато факторів, що впливають на попит, то постає питання про ступінь впливу кожного фактора на величину попиту. З цією метою використовуються відповідні показники (коефіцієнти) *еластичності попиту*.

Коефіцієнт еластичності попиту за ціною показує, на скільки відсотків зміниться величина попиту в разі зміни ціни товару на 1%.

Коефіцієнт еластичності попиту за доходом показує, на скільки відсотків зміниться величина попиту в разі зміни доходу споживача товару на 1%.

Коефіцієнт перехресної еластичності попиту показує, на скільки відсотків зміниться величина попиту на товар *X* в разі зміни ціни товару *Y* на 1%.

Пропозиція – це кількість (обсяг) товару або послуги, яку виробники готові (бажають і спроможні) поставити для продажу на ринок при кожному рівні цін (за інших однакових умов) у визначений період часу.

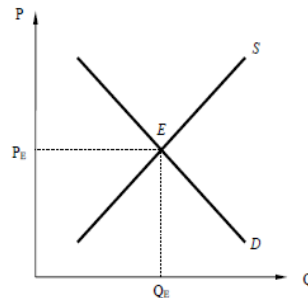
Розрізняють *індивідуальну* та *ринкову* пропозицію. Ринкова пропозиція є сумою індивідуальних пропозицій виробників.

Величина пропозиції – це максимальна кількість товару, яку погоджуються виготовити виробники за певною ціною за певних умов у певний час.

Ціна пропозиції – це найнижча ціна, за яку виробники згодні виробити певну кількість товару.

Пряма залежність між ціною товару і величиною попиту дістала назву *закону пропозиції*. *Коефіцієнт еластичності пропозиції за ціною* показує, на скільки відсотків зміниться величина пропозиції при зміні ціни товару на 1%.

Якщо на одному графіку зобразити попит і пропозицію товару, то можна побачити, що ці графіки перетинаються в одній точці, яка називається *точкою ринкової рівноваги*. Позначається вона літерою *E*. Ціна, за якої попит дорівнює пропозиції, називається *рівноважною ціною*. Кількість товару, за якої урівноважуються попит і пропозиція, називається *рівноважним обсягом виробництва*.

Рівновага ринку

Рівноважні ціни не в усіх випадках є оптимальними, тому іноді держава, переслідуючи ту чи іншу соціальну мету, встановлює максимальні чи мінімальні ціни, за якими виробники мають продавати свою продукцію.

Питання для самоперевірки знань

1. Чи існують, крім товарів Гіффена, інші ситуації, в яких порушується дія закону попиту? Як часто вони виникають у реальному житті?
2. Наведіть приклади практичного використання концепції еластичності.
3. Як залежить еластичність попиту і пропозиції від часу?
4. Чи можна уявити ситуацію, коли лінія пропозиції має спадний характер? Якщо так, то поясніть, за яких умов і для яких галузей виробництва це можливо?
5. Наведіть кілька прикладів товарів, рівновага на конкурентних ринках яких не буде досягнута.
6. Назвіть групи товарів, на яких держава може встановлювати фіксовані ціни.

Тести для самоперевірки знань

5.1. Розподіл податкового тягаря між покупцями і продавцями залежить від:

- 1) Законодавчого визначення платника податку
- 2) Відносної еластичності попиту та пропозиції
- 3) Цінової еластичності попиту
- 4) Перехресної еластичності попиту та пропозиції

5.2. Ринковий попит показує обсяг попиту окремого споживача.

- 1) Правильно
- 2) Неправильно

5.3. При збільшенні доходу споживача попит на товари Гіффена:

- 1) Збільшується
- 2) Зменшується
- 3) Залишається незмінним
- 4) Наявної інформації недостатньо для точної відповіді

5.4. Закон попиту твердить, що коли ціна товару зростає, то попит на товар скорочується.

- 1) Правильно
- 2) Неправильно

5.5. Якщо ціна на товар підвищується:

- 1) Попит на нього, як правило, зменшується
- 2) Крива попиту на товари-замінники зміщується ліворуч
- 3) Крива попиту на товари-комплементи зміщується ліворуч
- 4) Обсяг попиту, як правило, збільшується

Типові практичні завдання

Завдання 1. Попит на велосипеди описується рівнянням: $Q_D = 10 - 2p$. Їх пропозиція задається рівнянням: $Q_S = 6 + 3p$.

1. Визначте рівноважну ціну та рівноважну кількість велосипедів, подайте графічну ілюстрацію.

2. Які зміни відбудуться на ринку при впровадженні у виробництво велосипедів нової ефективної технології, що підвищує обсяги виробництва за будь-якої ціни на 2 одиниці?

3. Держава ввела обмеження на ціну даної продукції, встановлену в результаті відкриття нової технології, на рівні 70 %. Які зміни відбудуться при цьому на ринку?

Завдання 2. Збільшення ціни на мобільні телефони на 10 % викликало зменшення обсягу попиту на 2 %.

Визначити цінову еластичність попиту на мобільні телефони.

Тема 6. Мікроекономічна модель підприємства

План, за яким доцільно вивчати тему:

1. Організаційні форми і функції фірми.
2. Прибуток як мета діяльності фірми.
3. Теорія виробництва. Поняття виробничої функції.
4. Теорія витрат виробництва і прибутків.

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [3, 6]

Інформаційні ресурси: [1-3]

Коротке викладення змісту теми

Під *фірмою* (підприємством) у мікроекономіці розуміють економічний суб'єкт, що поєднує ресурси для виробництва певних економічних благ з метою максимізації прибутку.

Витрати фірми бувають зовнішніми (явними) і внутрішніми (неявними). До *зовнішніх витрат* належать платежі зовнішнім (стосовно даної фірми) постачальникам. Віднявши із *сукупного доходу (виторгу)* зовнішні витрати, ми одержимо *бухгалтерський прибуток*. Бухгалтерський прибуток, однак, не враховує внутрішніх витрат. *Внутрішніми витратами є:*

- 1) витрати на ресурси, що належать самому підприємцю;
- 2) нормальний прибуток.

Нормальний прибуток – це мінімальна сума грошей, необхідна, щоб утримати капітал (грошовий, фізичний чи людський) у рамках даного напрямку діяльності. *Економічний прибуток* – це різниця між бухгалтерським прибутком і внутрішніми витратами.

Усі витрати фірми можна поділити на постійні та змінні. *Постійні витрати (FC)* – це витрати, величина яких у короткостроковому періоді не змінюється зі збільшенням чи скороченням обсягу виробництва.

Змінні витрати (VC) – це витрати, величина яких залежить від зміни обсягу виробництва.

Сукупні витрати (TC) – це сукупність постійних і змінних витрат фірми, пов'язаних із виробництвом продукції в короткостроковий період.

З метою поглибленого аналізу динаміки витрат фірми виділяють також середні та граничні витрати.

Середні постійні витрати (AFC) є постійними витратами фірми, що припадають на одиницю випуску: $AFC = FC/Q$. Вони зменшуються в міру випуску продукції.

Середні змінні витрати (AVC) визначаються шляхом ділення змінних витрат на обсяг продукції Q : $AVC = VC/Q$. Вони досягають свого мінімуму за технологічно оптимального розміру підприємства.

Середні сукупні витрати (ATC, або AC) можна одержати шляхом ділення сукупних витрат на кількість випущеної продукції чи шляхом додавання

середніх постійних (AFC) і середніх змінних витрат (AVC).

Граничні витрати (MC) – це витрати, необхідні для виготовлення додаткової одиниці продукції. Функціонально вони дорівнюють збільшенню сукупних витрат, викликаному нескінченно малим збільшенням виробництва.

Граничні витрати є похідними від функції змінних витрат, постійні витрати не впливають на величину граничних витрат.

Основною метою фірми як економічного агента є отримання максимального прибутку. У загальному вигляді прибуток є різницею між сукупним доходом і сукупними витратами.

Питання для самоперевірки знань

1. Що таке фірма? Наведіть приклади фірм.
2. Чим можна пояснити існуючу велику кількість фірм та їх форм?
3. Проведіть порівняльний аналіз основних теорій, що характеризують економічну природу фірми.
4. Які типи підприємств передбачені господарським законодавством України?
5. У чому полягає відмінність між бухгалтерським і економічним підходом до аналізу витрат і прибутків фірми?
6. Який взаємозв'язок існує між середніми і граничними витратами фірми та її середньою і граничною продуктивністю?
7. Як знайти обсяг беззбиткового виробництва фірми?

Тести для самоперевірки знань

- 6.1. Економічний прибуток буде дорівнювати нулю, якщо:
 - 1) Сукупна виручка буде дорівнювати явним витратам
 - 2) Сукупна виручка буде дорівнювати неявним витратам
 - 3) Сукупна виручка буде дорівнювати сумі явних і неявних витрат
 - 4) Явні витрати будуть дорівнювати неявним витратам
- 6.2. Ізокванти ніколи не перетинаються.
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно
- 6.3. Фірма мінімізує витрати, якщо вона витрачає однакову суму на кожен фактор виробництва.
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно
- 6.4. Вплив спадної граничної продуктивності виявляє траєкторія кривої:
 - 1) AFC
 - 2) LAC
 - 3) ATC
 - 4) LMC
- 6.5. Економія на масштабі є однією з причин існування природної монополії.
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно

Типові практичні завдання

Завдання 1. Фірма платить 200 тис. грн. день за оренду устаткування і 100 тис. грн. заробітної плати. При цьому вона використовує таку кількість праці і капіталу, що їхні граничні продукти відповідно дорівнюють 1 і 0,5.

Чи використовує фірма оптимальне поєднання чинників виробництва з погляду максимізації прибутку?

Завдання 2. Через збій у роботі комп'ютера фірми втратилася необхідна інформація про її витрати. Відновіть решту даних наведеної таблиці:

Q	FC	AFC	VC	ATC	MC	TC
0						
10				20		
20						
30					11	390
40			420			
50		2		14		

Покажіть алгоритм розрахунку.

Тема 7. Варіація факторів виробництва та оптимум виробника

План, за яким доцільно вивчати тему:

1. Оптимум товаровиробника. Варіація факторів виробництва.
2. Ізокванта та ізокоста: суть, побудова, властивості.
3. Суть та види витрат виробництва.

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [1, 3, 11]

Інформаційні ресурси: [1-4]

Коротке викладення змісту теми

Під *виробництвом* у сучасній мікроекономіці розуміють діяльність з використання факторів виробництва (ресурсів) з метою досягнення найкращого результату (виробництва якомога більшої кількості продукції). Без вивчення універсальних законів, що керують виробничими відносинами, неможливо зрозуміти процеси формування пропозиції товарів. Основу теорії виробництва економічних благ становить *теорія граничної продуктивності*, яку можна вважати своєрідною модифікацією теорії граничної корисності стосовно процесів виробництва.

Для того щоб описати поведінку фірми, необхідно знати, яку кількість продукту вона може виробити, використовуючи ті чи інші ресурси. Вихідним пунктом такого аналізу служить *виробнича функція*. Це функція, яка описує залежність кількості продукту, що може виробити фірма, від обсягів витрат

ресурсів за умови найбільш ефективного використання наявної технології виробництва.

Для аналізу впливу окремих факторів на обсяг виробництва вводяться поняття граничного, середнього і сукупного продукту.

Сукупний продукт (TP) – кількість економічних благ, вироблених із використанням певної кількості змінного фактора виробництва.

Середній продукт (AP) – кількість продукту, що припадає на одиницю змінного фактора виробництва.

Граничний продукт (MP) визначається як приріст сукупного продукту, отриманий у результаті збільшення на одиницю кількості використаного змінного фактора виробництва.

Для аналізу впливу кількох змінних факторів на процес виробництва товарів використовуються такі графічні інструменти, як ізокванти та ізокости.

Ізокванта (крива постійного продукту) – крива, що становить нескінченну кількість комбінацій факторів виробництва (ресурсів), які забезпечують однаковий випуск продукції.

Ізокванти для процесу виробництва означають те саме, що й криві байдужості для процесу споживання. Їм притаманні аналогічні властивості: мають від'ємний нахил, опуклі відносно початку координат і не перетинаються одна з одною.

Ізокоста (пряма однакових витрат) є бюджетною лінією виробника, на якій подані комбінації двох ресурсів (праці та капіталу), які виробник може придбати за обмеженого рівня його бюджету.

Питання для самоперевірки знань

1. Дайте визначення частинної варіації факторів виробництва. Наведіть приклади.
2. Охарактеризуйте залежність показників сукупного, середнього та граничного продуктів від змінного фактора на прикладі графіків.
3. Охарактеризуйте ізокванту та карту ізоквант.
4. Розкрийте економічний зміст граничної норми технологічного заміщення факторів виробництва.
5. Дайте визначення ізокости. Охарактеризуйте її властивості.
6. Розкрийте поняття рівноваги виробника, поясніть, як вона досягається.

Тести для самоперевірки знань

7.1. При зниженні граничного продукту (MP) фактору виробництва середній продукт (AP):

- 1) Збільшується, якщо MP більше, ніж AP
- 2) Збільшується до точки, поки MP не буде дорівнювати AP
- 3) Зменшується в будь-якому випадку
- 4) Правильні варіанти 1) і 2)

7.2. Економічні витрати включають явні і неявні витрати.

- 1) Правильно
- 2) Неправильно

7.3. Взаємозв'язок між усіма можливими варіантами комбінацій факторів виробництва й обсягом продукції, що випускається, виражається за допомогою:

- 1) Кривої виробничих можливостей
- 2) Виробничої функції
- 3) Еластичності пропозиції
- 4) Ізокванти

7.4. Економічні витрати включають зовнішні і внутрішні витрати.

- 1) Правильно
- 2) Неправильно

7.5. У разі підвищення середнього продукту (AP) фактора виробництва граничний продукт (MP):

- 1) Спочатку збільшується, а потім зменшується
- 2) Збільшується до точки, поки MP не буде дорівнювати AP
- 3) Зменшується в будь-якому випадку
- 4) Збільшується, якщо AP більше нуля

Типові практичні завдання

Завдання 1. Припустимо, що в разі, якщо фірма збільшує застосований капітал з 120 до 150 одиниць, а використовувані трудові ресурси з 500 до 625 одиниць, випуск продукції збільшується з 200 до 245 одиниць. Який ефект зростання масштабу виробництва має місце в даному випадку?

Завдання 2. Фірма нарощує обсяги виробництва у короткостроковому періоді. Взаємозв'язок між обсягами використання факторів виробництва та сукупним випуском продукції представлений даними наступної таблиці:

Обсяги праці, робітників на тиждень L	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Обсяги капіталу, одиниць на тиждень K	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Сумарний обсяг продукції за тиждень TP_L	10	30	60	80	95	105	113	118	120	121

Сума заробітної плати одного робітника за тиждень становить 200 грн., а ціна одиниці капіталу – 100 грн.

1. Який фактор виробництва є змінним – праця чи капітал?
2. Знайти граничну продуктивність змінного фактора.
3. Знайти середню продуктивність змінного фактора.
4. Знайти та представити у вигляді таблиці постійні, змінні, сукупні, середні постійні, середні змінні, середні сукупні та граничні витрати фірми.

Тема 8. Ринок досконалої конкуренції

План, за яким доцільно вивчати тему:

1. Фірма на конкурентному ринку. Загальне правило максимізації прибутку.
2. Реакція конкурентної фірми на зміну ціни.
3. Вибір фірмою обсягу виробництва і рівновага конкурентного ринку.

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [1, 6, 10]

Інформаційні ресурси: [2-4]

Коротке викладення змісту теми

Досконала конкуренція – це ринкова структура, що характеризується такими властивостями: 1) ринок складається з великої кількості як продавців, так і покупців; 2) продавці та покупці не виробляють спільної стратегії; 3) на ринку продається стандартизована продукція; 4) як покупцям, так і продавцям доступна повна ринкова інформація; 5) існує вільний вхід і вихід з ринку.

В умовах досконалої конкуренції фірма настільки мала, що не може вплинути на ринкову ціну, яка встановлюється при взаємодії ринкового попиту і пропозиції. Фірма не сама формує ціну, а *отримує ціну з ринку*. Фактично вона може продати за існуючої ціни будь-яку (з погляду співвідношення сукупного попиту на товар і її виробничих потужностей) кількість продукції, тому за умов досконалої конкуренції граничний дохід завжди дорівнює ціні продукції: $MR = P$. Графік попиту фірми в умовах досконалої конкуренції є *абсолютно еластичним* і збігається з графіком граничного доходу.

Правило максимізації прибутку фірми за умов досконалої конкуренції в короткостроковому періоді (якщо ціни незмінні) має такий вигляд:

$$P = MC,$$

де P – ціна продукції; MC – граничні витрати фірми.

Оскільки в умовах досконалої конкуренції існує вільний вхід і вихід з галузі, то за наявності в конкурентних фірм економічного прибутку (що свідчить про більшу віддачу від капіталу, ніж при альтернативних варіантах його використання) в галузь почнуть входити нові фірми (відбуватиметься переливання капіталу). Прихід нових фірм збільшить галузеву пропозицію і зумовить зниження ціни товару. Зниження цін призведе до зменшення прибутків конкурентних фірм. Приплив капіталу зупиниться у разі, якщо економічний прибуток дорівнюватиме нулю. Проте в умовах довгострокового періоду фірма може змінити всі свої ресурси (усі фактори виробництва стають змінними) у напрямку зниження середніх витрат виробництва.

У міру того як постійні фактори стають змінними, починає зростати продуктивність технології і середні загальні витрати зменшуються. Проте подальше розширення виробництва призводить до негативної віддачі від масштабу, і довгострокові середні витрати зростають.

Рівновага конкурентної фірми в довгостроковому періоді настає за умови, якщо ринкова ціна дорівнює мінімуму довгострокових середніх витрат, що відповідає як економічній, так і технологічній ефективності виробництва.

Питання для самоперевірки знань

1. Охарактеризуйте основні умови і ознаки досконалої конкуренції. Наскільки ефективно функціонують ринки в умовах досконалої конкуренції?
2. Проаналізуйте твердження: якщо граничний продукт зменшується, то середній продукт завжди вищий від граничного.
3. Які умови довгострокової рівноваги в галузі за наявності досконалої конкуренції?
4. Поясніть, чому крива попиту фірми–досконалого конкурента є горизонтальною лінією.

Тести для самоперевірки знань

- 8.1. Для конкурентної фірми граничний виторг завжди дорівнює ціні.
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно
- 8.2. Функціонування конкурентного ринку є вигідним для продавців. Вимога вимірюється виробничим надлишком.
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно
- 8.3. Короткострокова крива ринкової пропозиції не буде отримана шляхом додавання обсягів пропозицій всіх фірм за кожної можливої ціни, оскільки кількість фірм в галузі змінюється.
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно
- 8.4. Конкурентна фірма функціонує на стадії незмінної віддачі від масштабу, якщо $P = MC$. Якщо вона збільшить випуск удвічі, то її прибуток:
 - 1) Зросте удвічі
 - 2) Скоротиться
 - 3) Не зміниться
- 8.5. Фірма тимчасово призупинить виробництво, якщо її сукупний виторг менший за змінні витрати.
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно

Типові практичні завдання

Завдання 1. Фірма, досконалий конкурент, що отримує тільки нормальний прибуток, вибрала оптимальний обсяг виробництва, за якого різниця між ціною і середніми змінними витратами дорівнює 3. Постійні витрати за такого обсягу дорівнюють змінним і становлять 283. Чому дорівнює мінімальне значення середніх витрат фірми?

Завдання 2. Середні витрати конкурентної фірми описуються формулою $AC = 40 + 2Q$. Як зміниться обсяг випуску фірми, якщо ціна на продукцію зменшиться із 200 грн/од. до 100 грн/од.?

Тема 9. Монопольний ринок

План, за яким доцільно вивчати тему:

1. Ринок чистої монополії та його характеристики.
2. Максимізація прибутку. Коротко- та довгострокова рівновага монополії.
3. Соціально-економічні наслідки монополії. Природна монополія.
4. Монопольна влада. Цінова дискримінація.

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [4, 7, 11]

Інформаційні ресурси: [1-4]

Коротке викладення змісту теми

Ринковою структурою, протилежною до досконалої конкуренції, є абсолютна монополія. *Монополія* – це ситуація, коли на ринку існує тільки один продавець, у якого немає конкурентів.

Характерними ознаками монополії є:

- 1) у товару, що виробляється, немає близьких замінників;
- 2) фірма впливає на процес ціноутворення;
- 3) існують високі бар'єри для входження в галузь.

Існують такі види монополій:

1. *Природна монополія* виникає внаслідок об'єктивних (природних) причин. Наприклад, через природно-географічні умови Бразилія є монополістом у виробництві кави, а Південно-Африканська Республіка – у видобутку алмазів. До природних монополій відносять також галузі виробництва, у яких мінімально ефективний розмір підприємства настільки великий, що існуючого попиту вистачає на ефективне існування тільки одного підприємства. Іноді ці монополії називають *технологічними*: енергозабезпечення, газопостачання, трубопровідний транспорт, залізниця, метро та ін. Унаслідок розвитку технологій, що значно підвищують продуктивність праці, цей список постійно розширюється.

2. *Адміністративна монополія* виникає внаслідок надання державою окремим фірмам виключного права на певний вид діяльності чи виробництво певних товарів. Це стосується насамперед виробництва стратегічних чи небезпечних для суспільства товарів та послуг: виробництво зброї, наркотичних медикаментів, документів суворої державної звітності тощо.

3. *Піонерна монополія* – виникає внаслідок появи на ринку нового товару, у якого немає близьких замінників, та заборони входження на ринок за допомогою відповідних патентів та ліцензій. Монополію, захищену від входження в галузь правовими бар'єрами, називають *закритою*.

4. *Економічна монополія* виникає на основі закономірного господарського

розвитку, коли фірма-лідер завдяки успішному розвитку підприємства зуміла завоювати монополістичне становище на ринку.

5. *Штучна монополія* виникає на основі цілеспрямованої змови підприємств із метою уникнення конкуренції та контролю над ринком.

Щоб уникати подібних втрат, монополія часто вдається до *цінової дискримінації*, тобто продажу однакової продукції різним покупцям за різними цінами. Розрізняють три ступені цінової дискримінації.

Питання для самоперевірки знань

1. Чому існують монополії? Наведіть приклади монополій.
2. Назвіть основні недоліки і переваги монополії. Хто виграє, а хто програє в результаті встановлення монополістичної влади на ринку?
3. Яким чином визначається ціна і обсяг виробництва за умови чистої монополії?
4. Чому монополіст не може призначити будь-яку ціну і виробляти довільну кількість товарів?
5. Чи завжди монополія призводить до *X-неефективності*? У яких випадках монополія сприяє технічному прогресу?
6. Доведіть, що монополіст, який максимізує прибуток, ніколи не буде діяти на нееластичній частині своєї кривої попиту.

Тести для самоперевірки знань

- 9.1. Природна монополія відрізняється від простої монополії тим, що:
 - 1) Є ринковою структурою, яка забезпечує мінімізацію витрат
 - 2) Має економію від масштабу на всіх обсягах випуску
 - 3) Не породжує безповоротних втрат і є вигідною для суспільства
 - 4) Усі відповіді правильні
- 9.2. Природні монополії потребують регулювання з боку держави.
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно
- 9.3. Будь-яка цінова дискримінація незаконна.
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно
- 9.4. Монополіст, що максимізує прибуток, буде знижувати ціну на свій продукт, якщо:
 - 1) Середні витрати зменшуються
 - 2) Витрати на рекламу зростають
 - 3) Граничний дохід вищий від граничних витрат
 - 4) Граничний дохід дорівнює змінним витратам
- 9.5. Ринкова влада монополіста означає його спроможність впливати на ринкову ціну.
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно

Типові практичні завдання

Завдання 1. Функція загальних витрат монополії, що максимізує прибуток, має вигляд $TC = 10 + 4Q$. Відомо, що еластичність попиту за оптимального обсягу виробництва дорівнює 3. Чому дорівнюватиме ціна, за якою монополія продає товар?

Завдання 2. Витрати монополіста описуються формулою $TC = 5Q + 12$. Функція попиту на її продукцію $P = 120 - 0,5Q$. Визначте оптимальний обсяг виробництва.

Тема 10. Олігополістичний ринок

План, за яким доцільно вивчати тему:

1. Характерні риси та причини поширення олігополії.
2. Особливості поведінки олігополіста.
3. Моделі рівноваги олігополії.
4. Моделі олігополістичного ціноутворення.

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [6, 7, 12]

Інформаційні ресурси: [2-3]

Коротке викладення змісту теми

Олігополія – це ринкова структура, за якої на ринку функціонують лише кілька взаємозалежних фірм. Характерними рисами олігополії є:

1) невелика кількість виробників (як правило, до 10), що зумовлює загальну взаємозалежність, тобто неможливість здійснювати власну політику без впливу на неї конкурентів;

2) кожна фірма має суттєву ринкову владу, впливає на процес ціноутворення, проте повинна враховувати реакцію конкурентів;

3) товар, що виробляється, може бути як однорідним (алюміній, сталь, нафта), так і диференційованим (літаки, автомобілі, мобільний зв'язок, пиво);

4) існують досить високі бар'єри для входження в галузь (пов'язані передусім з необхідністю великих капітальних та рекламних витрат).

Ситуацію, у якій знаходиться фірма в умовах олігополії, можна порівняти з грою в шахи, коли шахісту необхідно далеко наперед передбачити свою стратегію залежно від можливих відповідей опонента. Не дивно, що для аналізу олігополістичної поведінки використовується арсенал теорії ігор. *Теорія ігор* – це теоретичний напрям у науці, що досліджує математичними методами поведінку учасників у ситуаціях, пов'язаних з ухваленням рішень. Предметом цієї теорії є ігрові ситуації за заздалегідь встановленими правилами (типу гри в шахи чи нарди). У ході гри можливі різні сумісні дії – коаліції гравців, конфлікти і т. д. Стратегія гравців визначається цільовою функцією, яка показує виграш або

програв учасника.

Крім звичайних обмежень у вигляді витрат виробництва та попиту на свій товар, фірма за умов олігополії має досить суттєве додаткове обмеження у вигляді опортуністичних дій своїх конкурентів, тому моделювати поведінку олігополії досить складно.

Подані нижче моделі є спробою формалізувати вплив дій конкурентів на оптимальний вибір фірми. Вони аналізують параметри можливої рівноваги в умовах олігополії.

Модель Курно (1838) – це модель олігополії з двома фірмами (дуополія), які виробляють однорідну продукцію. Кожна фірма обирає обсяг випуску, який максимізує її прибуток, відповідно до своїх уявлень щодо рішень конкурентів. *Рівновага Курно* є різновидом рівноваги Неша, за якої фірми обирають оптимальний обсяг виробництва.

Модель Штакельберга (1934) є модифікацією моделі Курно для випадку, коли одна з фірм є лідером, має більшу економічну владу на ринку, тому першою визначає свій обсяг виробництва (*ситуація послідовного встановлення обсягів виробництва*).

Модель Бертрана (1883), як і моделі Курно та Штакельберга, є моделлю дуополії, в якій випускається однорідна продукція, але стратегічним показником, на основі якого конкурують фірми, є не обсяг випуску, а ціна продукції.

Питання для самоперевірки знань

1. На ринках яких товарів переважає олігополія? Чому?
2. Які види штучних олігополістичних об'єднань вам відомі?
3. Як незалежність фірм за умови олігополії впливає на ціноутворення і випуск продукції?
4. Чим відрізняється модель Курно від моделі Штакельберга?
5. Чому, на вашу думку, ринок мобільного зв'язку є олігополією?

Тести для самоперевірки знань

- 10.1. Який з ринків характеризується стратегічною взаємодією учасників:
 - 1) Монополістична конкуренція
 - 2) Олігополія
 - 3) Досконала конкуренція
 - 4) Правильними є відповіді 1) та 2)
- 10.2. Олігополія не є ефективною ринковою структурою, оскільки, як і монополія, породжує безповоротні суспільні втрати.
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно
- 10.3. Олігополістичні галузі характеризуються нечисленністю фірм, кожна з яких контролює значну частку ринку.
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно

10.4. Яка з наведених ознак характерна тільки для олігополії:

- 1) Диференційована продукція
- 2) Наявність бар'єрів для входження в галузь
- 3) Низький рівень еластичності попиту

10.5. На олігополістичному ринку ціни є менш стійкими, ніж на конкурентному.

- 1) Правильно
- 2) Неправильно

Типові практичні завдання

Завдання 1. Функція ринкового попиту на продукції галузі описується формулою: $P = 240 - 3Q$. У галузі діють дві фірми, що конкурують за моделлю Курно. Визначте граничні витрати фірми, якщо сумарний випуск галузі становить $Q = 32$. Побудуйте лінії реакції фірм і знайдіть параметри рівноваги.

Завдання 2. На скільки обсяг виробництва дуополії, яка знаходиться в стані рівноваги Курно, більший від рівноважного обсягу монополії, якщо їхні постійні витрати дорівнюють нулю? Граничні витрати першої фірми дорівнюють 60, другої – 30, а монополії – 60. Ринковий попит задається формулою $P = 300 - 5Q$.

Тема 11. Ринок монополістичної конкуренції

План, за яким доцільно вивчати тему:

1. Особливості монополістичної конкуренції.
2. Моделі рівноваги монополістичного конкурента.
3. Роль диференціації продукту і реклами як інструментів нецінової конкуренції.

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [7, 10, 11]

Інформаційні ресурси: [1-4]

Коротке викладення змісту теми

Досконала конкуренція та монополія є полярними моделями в спектрі реальних ринкових структур. Між цими двома полюсами знаходяться моделі *недосконалої конкуренції*, найпоширенішими з яких є монополістична конкуренція та олігополія.

Монополістична конкуренція – це ринкова структура, що має такі властивості: 1) ринок складається з великої кількості як продавців, так і покупців, що практично виключає таємні змови та вироблення спільних стратегій; 2) на ринку продаються *диференційовані блага*, тобто в кожного продавця наявний товар, який відрізняється від аналогічних товарів конкурентів; 3) у кожного товару є *багато близьких товарів-замінників*, тому вплив на ціну кожного

продавця є незначним; 4) існують вільний вхід і вихід з ринку, проте він не такий легкий, як за умов досконалої конкуренції. Необхідність рекламних витрат для інформування покупців про особливості товару є перешкодою для входження на ринок.

Монополістична конкуренція є досить поширеною ринковою структурою в реальній економіці. Ця модель характеризує перш за все галузі з невеликим мінімально ефективним розміром підприємства: легка промисловість, сфера послуг та дозвілля, продовольчі магазини, ресторани, підприємства роздрібною торгівлі тощо. Ознаки монополістичної конкуренції свідчать про те, що ця модель є більш близькою до досконалої конкуренції, ніж до монополії, з тією лише відмінністю, що випуск диференційованого продукту дає монополістичному конкуренту невеликий контроль над ціною.

Надлишкові виробничі потужності – негативний наслідок монополістичної конкуренції для суспільства. Вони характеризуються різницею між обсягом випуску, що забезпечує мінімум середніх витрат, і обсягом випуску, що забезпечує максимум прибутку. Чим більшою є ця різниця, тим більшою недовантаженістю характеризуються виробничі потужності.

Питання для самоперевірки знань

1. Які ринкові структури найбільш характерні для сучасної економіки?
2. Чому цінова конкуренція малоефективна в умовах ринків з диференціацією продукту?
3. Які методи нецінової конкуренції найбільш поширені в Україні?
4. Які види штучних монополістичних об'єднань вам відомі?

Тести для самоперевірки знань

- 11.1. Спільним для ринків досконалої та монополістичної конкуренції є:
 - 1) Виробництво однорідної продукції
 - 2) Нецінова конкуренція
 - 3) Відсутність бар'єрів для вступу в галузь нових фірм
- 11.2. Монополістичний конкурент визначає обсяг випуску за правилом $P = MC$.
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно
- 11.3. Відсутність виробничої ефективності в умовах монополістичної конкуренції компенсується:
 - 1) Розширенням можливостей споживчого вибору
 - 2) Нижчими, ніж конкурентні, цінами на продукцію
 - 3) Усі відповіді правильні
- 11.4. За монополістичної конкуренції фірма може дістати економічний прибуток тільки в короткостроковому періоді.
 - 1) Правильно
 - 2) Неправильно

11.5. Довгострокова рівновага монополістичного конкурента означає, що за оптимального випуску:

- 1) Ціна перевищує граничні витрати
- 2) Ціна перевищує мінімальні середні витрати
- 3) Фірма є беззбитковою
- 4) Усі відповіді правильні

Типові практичні завдання

Завдання 1. У галузі монополістичної конкуренції функціонує 1000 фірм. У кожній фірмі граничні витрати при виробництві 5 одиниць продукту становлять 2 грн., 6 одиниць – 3 грн., 7 одиниць – 5 грн. Якщо ринкова ціна одиниці продукту підвищиться з 3 до 6 грн., то що відбуватиметься із галузевим випуском продукції?

Завдання 2. Середні витрати фірми, що працює в умовах монополістичної конкуренції, при виробництві 100 одиниць продукції становлять 100 грн, 101 одиниці – 101 грн, 102 одиниць – 102 грн. У даний момент фірма максимізує свій прибуток, виробляючи при цьому 101 одиницю продукції. До фірми звернувся покупець, який готовий заплатити їй 200 грн за виробництво тільки однієї додаткової 102-ї одиниці. Якщо виробництво і продаж цієї одиниці ніяк не вплине на інші продажі фірми, то чи варто фірмі прийняти цю пропозицію?

Тема 12. Ринок факторів виробництва

План, за яким доцільно вивчати тему:

1. Особливості попиту на фактори виробництва.
2. Пропозиція і рівновага на ринку праці.
3. Пропозиція і рівновага на ринку землі.

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [6, 8]

Інформаційні ресурси: [2-3]

Коротке викладення змісту теми

На ринках факторів виробництва фірми поводяться як споживачі виробничих ресурсів, тоді як домогосподарства є продавцями на цьому ринку.

Особливістю формування попиту і пропозиції на цих ринках є те, що вони формуються під впливом ринків споживчих товарів і послуг. Тому попит на ресурси формується як *похідний попит*, пропозиція ресурсів у кінцевому результаті теж залежить від пропозиції споживчих благ.

Єдиного ринку ресурсів немає, існує сукупність взаємопов'язаних ринків – ринку праці, ринку капіталу, ринку землі, ринку підприємницьких здібностей (до цих основних ринків часто додають ринок інформації). Проте існують певні

закономірності ціноутворення, які стосуються кожного з цих ринків. Зважаючи на похідний характер формування попиту на ресурси, ціноутворення на цих ринках залежить не тільки від структури ринку ресурсів, а й від ринкової структури ринку товару, який виготовляється за допомогою цього ресурсу.

Праця є особливим ресурсом, оскільки її неможливо відокремити від носія – людини. В економічній науці існують два основні підходи до визначення ціни праці. Згідно з першим підходом, який започаткував Д. Рікардо і розвинув К. Маркс, робітник отримує у вигляді заробітної плати тільки частину створеного ним продукту, а решту привласнює підприємець у формі додаткової вартості. З цього підходу випливає, що власники засобів виробництва експлуатують найманих робітників.

Капітал у широкому розумінні являє собою будь-який ресурс, створений людьми для виробництва економічних благ. Капітал існує в матеріально-речовій (будівлі, технологічні комплекси, транспортні засоби і т.д.) – *фізичний капітал*, та грошовій формах – *фінансовий капітал*. Г. Беккер ввів поняття *людський капітал*, який визначається як сукупність можливостей, знань, здібностей та кваліфікації, якими наділений індивід.

Земля (у більш широкому розумінні – природні ресурси) як фактор виробництва відрізняється від капіталу тим, що не має здатності до відтворення; земельний фонд становить фіксовану величину і не може бути швидко збільшений. Попит на землю неоднорідний. Він складається з сільськогосподарського і несільськогосподарського попиту.

Підприємницькі здібності є специфічним виробничим ресурсом, що належить підприємцю і виконує такі функції: об'єднання інших ресурсів для виробництва певного блага; вироблення стратегічних рішень з управління фірмою; упровадження інновацій шляхом удосконалення виробничих технологій та запровадження виробництва нових товарів; прийняття на себе ризиків виробничої та маркетингової діяльності фірми.

Питання для самоперевірки знань

1. Наведіть приклади існування недосконалої конкуренції на конкретних ринках праці. До яких наслідків це призводить?
2. У чому полягає відмінність між поняттями економічна рента, абсолютна рента, земельна рента, диференціальна рента?
3. Які фактори впливають на ціну землі в місцевості, де ви проживаєте?

Тести для самоперевірки знань

12.1. Похідний характер попиту на ресурс означає:

- 1) Попит фірми на ресурс залежить від попиту на готову продукцію фірми
- 2) Попит фірми на ресурс залежить від ціни ресурсу
- 3) Попит фірми на ресурс залежить від граничних видатків на нього

12.2. Ціна праці не залежить від ціни готової продукції.

- 1) Правильно
- 2) Неправильно

12.3. Підвищення цін за два місяці становить 96%. Визначте, на скільки процентів зростали ціни в середньому щомісяця:

- 1) 48%
- 2) 40%
- 3) 32%

12.4. Ціна ресурсу не залежить від ціни готової продукції.

- 1) Правильно
- 2) Неправильно

12.5. За якої ставки банківського процента (складного) обсяг вкладу зросте на 44% за 2 роки?

- 1) 22%
- 2) 72%
- 3) 20%

Типові практичні завдання

Завдання 1. Якщо внести 2000 грн. на депозитний рахунок у банк зі ставкою 10% річних, то через скільки повних років вклад подвоїться за умови використання методу простих відсотків і незмінної ставки процента?

Завдання 2. Залежність обсягу вирощування пшениці від площі земельної ділянки для фермера описана рівнянням: $Q = 200X - 2X^2$, де Q – обсяг виробництва пшениці, ц на рік; X – площа землі, га. Ціна 1 ц пшениці – 80 грн.

Визначте: 1. Який розмір ренти, якщо площа земельної ділянки дорівнює 30 га? 2. Яка ціна 1 га землі, якщо ставка відсотка – 10% на рік?

Тема 13. Загальна ринкова рівновага та економіка добробуту

План, за яким доцільно вивчати тему:

1. Ефективність і соціальний оптимум. Часткова і загальна рівновага.
2. Ефективність обміну і розподілу ресурсів у споживанні та виробництві.
3. Неспроможність ринку і державне регулювання.

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [3, 11]

Інформаційні ресурси: [1-2]

Коротке викладення змісту теми

Економічна система характеризується наявністю тісних зв'язків між її елементами. Економічний імпульс, який виникає в системі, передається від одного економічного суб'єкта до іншого через систему ринків.

Часткова рівновага на окремому ринку є дуже нестабільною, що зумовлює необхідність пошуку умов рівноваги всіх ринків одночасно, тобто *загальної рівноваги*.

Інструментом, що використовується для аналізу загальної рівноваги виробництва і розподілу ресурсів в економіці з фіксованою пропозицією праці та капіталу, є *діаграма Еджворта*. Вона становить собою прямокутником, сторони якого відображають обсяги ресурсів, які має у своєму розпорядженні суспільство для виробництва двох товарів. Кожна точка в діаграмі Еджворта відповідає певному варіанту розподілу наявної кількості ресурсів.

Згідно з *критерієм ефективності*, запропонованим італійським економістом *В. Парето*, виробництво вважається ефективним за умови такого розподілу ресурсів, коли не можна збільшити обсяг виробництва одного товару, не зменшивши при цьому обсягу виробництва іншого.

Забезпечити фактичний розподіл продукту та ресурсів, який відповідав би ефективному, може тільки конкурентний ринок. Усі інші моделі модифікують механізм розподілу, що призводить до неповного або неефективного використання ресурсів.

Теорія загальної рівноваги використовується для визначення методологічних основ прийняття суспільних рішень у галузі *економіки добробуту*. Під *добробутом* розуміють забезпеченість населення необхідними матеріальними та нематеріальними благами. Економічна теорія добробуту – це загальна назва нормативного аспекту економічної теорії, яка вивчає умови економічного оптимуму.

Ціни в ринковій системі відіграють подвійну роль (алокативну та дистрибутивну). *Алокативна* роль цін полягає в тому, щоб вказувати на відносну рідкісність товарів. *Дистрибутивна* роль цін полягає в тому, щоб визначити, скільки різних товарів можуть придбати різні індивіди.

Питання для самоперевірки знань

1. Яким чином ринковий механізм сприяє досягненню загальної рівноваги?
2. Що таке ефект зворотного зв'язку і яка його роль у ринковій економіці?
3. Яким чином, використовуючи діаграму Еджуорта, можна побудувати криву виробничих можливостей?
4. Охарактеризуйте основні перешкоди для досягнення Парето-ефективного розміщення ресурсів, що існують у реальній економіці.
5. Як співвідносяться ефективність і справедливість державної політики?

Тести для самоперевірки знань

13.1. Аналіз загальної рівноваги:

- 1) Може одночасно розглядати ринки товарів і ресурсів
- 2) Визначає одночасно ціни на всіх ринках
- 3) Припускає можливість прямого і зворотного зв'язку між ринками
- 4) Усі відповіді правильні

13.2. Критерій Роулза визначає, що суспільний добробут залежить від

стану найбільш забезпеченого члена суспільства.

- 1) Правильно
- 2) Неправильно

13.3. У стані ринкової рівноваги відбувається одночасна оптимізація станів як продавців, так і покупців.

- 1) Правильно
- 2) Неправильно

13.4. Переміщення з однієї точки в іншу на межі можливих корисностей означає поліпшення стану одного з учасників.

- 1) Правильно
- 2) Неправильно

13.5. Функція суспільного добробуту:

- 1) Агрегує індивідуальні уподобання щодо певних суспільних станів у суспільстві уподобання
- 2) Ранжирує індивідуальні розподіли залежно від індивідуальних уподобань
- 3) Є деякою функцією від індивідуальних функцій корисності
- 4) Усі відповіді правильні

Типові практичні завдання

Завдання 1. У деякій країні на ринку праці водіїв таксі крива попиту на працю має вигляд $L_d = 1800 - 4W$, а пропозиція праці описується рівнянням $L_s = -600 + 8W$, де W – річна ставка заробітної плати; L_d і L_s – величини попиту і пропозиції (людей на рік). До чергової реформи пропозиція праці водіїв таксі складалася в пропорції 75% чоловіків і 25% жінок. У результаті реформи жінкам було заборонено працювати водіями таксі. Скільки буде працювати водіїв таксі, якщо пропозиція праці водіїв чоловіків не зміниться.

Завдання 2. В умовній економічній системі виробляються два види продукції X та Y . Для виробництва одиниці X необхідно 50 одиниць ресурсу, для виробництва одиниці Y – 25 одиниць ресурсу. Загальний обсяг повністю взаємозамінного ресурсу, яким володіє економічна система, становить 400 одиниць. Визначте альтернативні витрати виробництва останньої одиниці продукту X .

3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Базилінська О. Я., Мініна О. В. Мікроекономіка: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 352 с.

2. Білецька Л. В., Білецький О. В., Савич В. І. Економічна теорія. Політекономія, мікроекономіка, макроекономіка: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 688 с.

3. Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Мікроекономіка: практикум. Київ : Центр

навчальної літератури, 2019. 418 с.

4. Економічна теорія : навч. посібник / за заг. ред. В. І. Сідорова, Є. М. Воробйова. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2019. 464 с.

5. Рудий М. М., Жебка В. В. Мікроекономіка: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 360 с.

Допоміжна

1. Азьмук Л. А., Щербатюк О. М. Сфери застосування прикладного інструментарію мікроекономічного аналізу. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2019/78.pdf.

2. Галушка З. І., Катаранчук Г. Г. Поведінка домашніх господарств України: моделі та особливості регулювання. Монографія. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2018. 190 с.

3. Деньга С. М. Методологія оцінювання ефективності інвестування в мікроекономічну систему. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2019. № 2 (93). С. 6-13.

4. Дорошенко А. П. Теоретичні аспекти цінової еластичності попиту. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Випуск 2(07). С. 3-6.

5. Замкова Н. Л., Поліщук І. І., Буга Н. Ю., Соколюк К. Ю. Поведінка споживачів: Навчальний посібник. Вінниця: Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2018. 200 с.

6. Кібік О. М., Редіна Є. В., Хаймінова Ю. В. та ін. Макроекономіка. Мікроекономіка : практикум. Одеса, 2020. 76 с.

7. Луньова Т. С. Недосконала конкуренція: питання теорії та практики. *Причорноморські економічні студії*. 2022. № 74. С. 9-14. URL: http://bses.in.ua/journals/2022/74_2022/3.pdf.

8. Луньова Т. С. Ринок сільськогосподарських земель в Україні: проблеми становлення і сучасна кон'юнктура. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2021. № 3-4. С. 86-93. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/6193>

9. Луньова Т. С. Рівень життя населення України: підходи до аналізу та сучасний стан. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2020. № 4. С. 68-76. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/5951>.

10. Луньова Т. С. Розвиток мікроекономічної теорії у працях лауреатів Нобелівської премії з економіки. *Економічний простір*. 2022. № 179. С. 7-11. URL: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1074/1035>.

11. Макаренко П. М., Попова Т. В., Васильченко О. О. Мікроекономіка. Практикум : навчальний посібник. Мелітополь : Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2018. 457 с.

12. Орлова Н. В., Костюк А. О. Конкурентна структура ринку мобільного зв'язку України: чи неминуча олігополія. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2020. Том 19. Вип. 1 (44). С. 223-240.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: www.minfin.gov.ua.
4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.

4. ПОРЯДОК ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Мікроекономіка» оцінюється за модульно-рейтинговою системою. Вона складається з 3-х змістових модулів. Результати навчальної діяльності студентів оцінюються за 100-бальною шкалою в кінці семестру, яка включає в себе поточний та підсумковий контроль.

Поточний контроль. Основними формами поточного контролю є опрацювання питань для самостійного вивчення та виконання практичних завдань.

За виконання завдань *змістового модуля 1* студент може отримати *8 балів*:

- тема 1 – опрацювання питань для самостійного вивчення (1 бал) та виконання практичного завдання (1 бал);
- тема 2 – опрацювання питань для самостійного вивчення (1 бал) та виконання практичного завдання (1 бал);
- тема 3 – опрацювання питань для самостійного вивчення (1 бал) та виконання практичного завдання (1 бал);
- тема 4 – опрацювання питань для самостійного вивчення (1 бал) та виконання практичного завдання (1 бал);

За виконання завдань *змістового модуля 2* студент може отримати *8 балів*:

- тема 5 – опрацювання питань для самостійного вивчення (1 бал) та виконання практичного завдання (1 бал);
- тема 6 – опрацювання питань для самостійного вивчення (1 бал) та виконання практичного завдання (1 бал);
- тема 7 – опрацювання питань для самостійного вивчення (1 бал) та виконання практичного завдання (1 бал);
- тема 8 – опрацювання питань для самостійного вивчення (1 бал) та виконання практичного завдання (1 бал);

За виконання завдань *змістового модуля 3* студент може отримати *10 балів*:

- тема 9 – опрацювання питань для самостійного вивчення (1 бал) та виконання розрахункового завдання (1 бал);
- тема 10 – опрацювання питань для самостійного вивчення (1 бал) та виконання розрахункового завдання (1 бал);
- тема 11 – опрацювання питань для самостійного вивчення (1 бал) та виконання практичного завдання (1 бал);
- тема 12 – опрацювання питань для самостійного вивчення (1 бал) та

виконання практичного завдання (1 бал);

- тема 13 – опрацювання питань для самостійного вивчення (1 бал) та виконання аналітичного завдання (1 бал).

За несвоєчасне виконання завдань поточного контролю, зокрема опрацювання питань для самостійного вивчення та виконання практичного або аналітичного завдання, знімається по 0,5 балів за кожне завдання.

У разі недостатньої кількості балів за поточний контроль студент може отримати додатково по 5 балів за кожен змістовий модуль за умови виконання індивідуального завдання у формі реферату з обов'язковим захистом під час проведення викладачем консультацій з дисципліни згідно затвердженого графіку.

Відповідно до Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти в НАСООА та Положення про академічну доброчесність у НАСООА у разі виявлення викладачем порушення студентом норм та правил академічної доброчесності, викладач зобов'язаний застосувати норми п.11.8.3 Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти в НАСООА, зокрема: «повторне проходження оцінювання (тест, контрольна робота, залік, іспит тощо); повторне проходження відповідного освітнього компонента (модуля) освітньої програми».

Модульний контроль: три модульні контрольні роботи у формі підсумкового тестування. Студент може отримати максимально 13 балів за першу модульну контрольну роботу (теми 1-4), 13 балів за другу модульну контрольну роботу (теми 5-8) та 18 балів за третю модульну контрольну роботу (теми 9-13).

За несвоєчасне виконання завдань модульного контролю знімається по 3 бали за кожен модульну контрольну роботу.

Підсумковий контроль: екзамен. Студент може отримати максимально 30 балів.

За результатами семестру студент отримує підсумкову оцінку за 100-бальною системою, яка розраховується як накопичена сума отриманих балів за всі види поточного, модульного та підсумкового контролю.

У випадку, якщо за результатами модульно-рейтингового контролю студент отримав сумарну кількість балів, що не перевищує 49 балів, до екзамену він не допускається і направляється на повторний курс вивчення дисципліни.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота																Екзамен	Сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2					Змістовий модуль 3						30	100
T1	T2	T3	T4	МК1	T5	T6	T7	T8	МК2	T9	T10	T11	T12	T13	МК3		
2	2	2	2	13	2	2	2	2	13	2	2	2	2	2	18		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D		
60-63	E	задовільно	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни